ODKOD IME LAIBACH ZA LJUBLJANO

Leta 1980 je profesor Anton Grad v Slavistični reviji objavil članek Ljubljana – Lubiana – Laibach. Poskusil je priti do sprejemljive etimološke razlage nastanka imena Laibach, a na koncu članka ugotavlja, da: »Vsekakor pa, žal, res zadovoljive razlage za zgodnji diftong *ai* v imenu *Laibach* kot tudi za nastanek samega imena še vedno nimamo in ostajamo le pri hipotezah.«

Iz te slepe ulice nam pomaga ugotovitve krajevnega imena Laibach pri Berleburgu v Sauerlandu, hriboviti pokrajini med Dortmundom in Kasselom v Nemčiji. Kraj leži na področju, tesno povezanim z grofi iz rodu Sponheim, ki so že v 11.stoletju zgradili svoj grad na Ljubljanskem gradu in z njega upravljali deželo Kranjsko in dele sosednjih dežela.

Pri preučevanju obranavanega predmeta sem se poslužil kar obsežne literature o njem. V članku ne navajam samo mest v literaturi, ki se nanašajo na to ali ono mesto iz njega, temveč navajam dela sama, ker želim temeljitega bralca s tem pripraviti do tega, da bo prebral vse, kar sem tudi sam. Le tako bo spoznal vso snov.

Rod Sponheimov je izhajal z gradu Sponheim v Porenju. Razvaline tega gradu stojijo deset kilometrov zahodno od mesta Bad Kreuznach, vrh strmega griča, petdeset metrov nad dolino Ellerbach, ki je močno zožena. Potok se izliva v reko Nahe, desni pritok okoli petnajst severno odtod tekočega Rena. Grad je bil zgrajen proti koncu 10 stoletja. Predniki Sponheimov so bili že od državne ureditve Karla Velikega naprej zelo ugledni in vplivni grofje in z nemško-rimskimi kralji in cesarji celo v sorodstvenih zvezah. Mnogo so živeli in delovali na njihovih dvorih. V času vladavine nemško-rimskih kraljev in cesarjev iz frankovske hiše (1024–1152) ni imel noben drugi plemiški rod istočasno toliko položajev in zadolžitev, kot so jih imeli kasnejši Sponheimi. V tem času si nemški vladarji začeli posegati tudi na evropski jugozahod, ki so ga začeli iz Madžarske ogrožati vzhodni barbari. Tako je leta 1045 cesar Konrad II. tja poslal svojega zaupnika iz kroga sorodnikov, grofa Siegfrida Sponheimskega, ki je bil rojen okrog leta 1010 na gradu Sponheim. Ta je sprva stoloval v Pustriški dolini (verjetno v Brixenu), dokler se ni leta 1048 oženil z bogato dedinjo Richgard iz rodu Sieghardinov iz Lavantske doline na Koroškem in prenesel svoj sedež tja v Sv. Pavel. Tako je nastala rodovna veja Sponheim – Lavant (koroška linija). Po veliki in uspešni aktivnosti je izumrla leta 1279.

Doma v Porenju je medtem leta 1246 izumrl grofovski rod Sayn z gradu Sayn, ki leži na levem bregu Rena, 65 km severno od Sponheima. Grofijo je podedoval svak zadnjega grofa, grof Sponheimski. Ustanovil je nov rod Saynov in njegova dva sinova sta si leta 1294 grofijo razdelila. Starejši sin je dobil Sayn z okolico, mlajši pa obrenski del in oddaljenejše posesti grofije. Ta linija je 1361 podedovala Wittgenstein in Berleburg, kjer leži tudi naš Laibach.

Časi Karla Velikega so že zdavnaj minili. Nekdanji njegovi uradniki – grofje, ki so mu upravljali državo, so se v teku stoletij osamosvojili in vladali v svojem lastnem imenu. Z ženitvami in dedovanji so se rodovi in posesti vseskozi prepletali in povezali vse navzkriž po kraljestvu. Tako kot so bili nekdanji grofje cesarjevi uradniki, tako so sedaj sami nameščali uradnike – ministeriale, sposobne in zveste sodelavce iz svojega nižjega plemstva, da so jim pomagali upravljati posestva.

Ker so Sponheimovci z Rena Berleburg podedovali, so bili gotovo že dolgo v sorodstvenih zvezah s tamkajšnjim plemstvom, predvsem z ženitvami. In tudi tam so imeli grofje kmalu po Karlu Velikem svoje ministeriale iz vrst podanikov, sposobnih za to funkcijo.

Berleburg je bil ustanovljen leta 1258. Do tedaj je bil lastnik hriba, na katerem stoji današnje mesto, benediktinski samostan, tri ure hoda zahodno od njega. Na hribu je stal tudi lovski dvorec, kot je stal drugi verjetno vsaj že v začetku 12. stoletja vrh kope v hribovju, štiri kilometre proti severozahodu, in bil hkrati verjetno tudi nekakšna gozdna uprava. Kraj se je imenoval in se še

imenuje Laibach. Ko so koroški grofje Sponheimi začeli utrjevati svojo oblast na Kranjskem in dobili celo naslov vojvode, so si za sedež svojega ministeriala izbrali hrib nad razvalinami rimske Emone. Grofje so svoje upravitelje poklicali večinoma iz nemške domovine s posredovanjem tamkajšnjih sorodnikov. Tako je bilo gotovo tudi z ministerialom za Kranjsko, ki je prišel skoraj gotovo iz gozdne uprave Laibach pri Berleburgu. Na sedežih uprave so si ministeriali postavljali utrjene gradove, in tako si ga je postavil tudi ljubljanski že v 11. stoletju vrh ljubljanskega Gradu pri ostankih rimskega grajskega stolpa. V 12. stoletju mu je sledila trdnjava. Ministeriali in tudi grof, kadar je prišel na ogled, so stanovali na Gradu, ker naselbina pod njim za to ni bila primerna. Kako se je imenovala, se ne ve točno, zanesljivo pa ne več Emona. Naš ministerial iz Laibacha je moral biti vsekakor odločen, sposoben in vpliven gospod, močna osebnost, ki so ga ljudje spoštovali, in vedoč, odkod je, imenovali »der Laibacher« in tako ni moglo biti nič nenavadnega, če se je kraja prijelo ime Laibach. Prvič se to ime za Ljubljano omenja leta 1144 za časa koroškega vojvode Ulricha I. Sponheimskega.

Taka bi mogla biti zgodba o imenu Laibach za Ljubljano, kot bi jo rad dočakal g. Anton Grad. Povedana je bolj na kratko na podlagi obsežne literature o Sponheimih.

Da je bil kranjski Laibach gotovo povezan z berleburškim, pričata tudi berleburški plemiški rodbinski imeni Kiessel in Knoblauch, ki sta po potomcih od tam priseljenih rodov poznani tudi na Kranjskem. Plemič Khisel je bil ljubljanski župan in leta 1525 je zgradil graščino Fužine pri Ljubljani, Knoblehar pa znameniti afriški misijonar 19. stoletja, doma iz Novega mesta, torej z nekdanjega sponheimskega ozemlja.

Literatura

Dopsch, Heinz, 1991: *Die Gründer kamen vom Rhein. Die Spanheimer als Stifter von St. Paul. Schatzhaus Kärnten, Landesausstellung St. Paul*. 900 Jahre Benediktinerstift II.

Grabmeyer, Johannes, 1991: *Date et dabitur vobes. Zur Gründung des Stiftes St. Paul in Kärten*. Schatzhaus Kärten.

Grad, Anton, 1980: Prispevek k etimologiji toponimov Ljubljana, Lubiana, Laibach. *SRL XXVIII/1*.

Hausmann, Friedrich, 1994: Die Grafen zu Ortenburg und ihre Vorfahren im Mannesstamm, die Spanheimer in Kärten, Sachsen und Bayern, sowie deren Nebenlinien. Ostbairische Grenzmarken. Passauer Jahrbuch für Geschichte. *Kunst und Volkskunde XXXVI*.

Hinsberg, G., 1920: *Sayn-Wittgenstein-Berleburg.* Berleburg: Samozaložba.

Horvat, Franci, 2005: *Sto vodnjakov na Slovenskem*. Ljubljana: Prešernova družba.

Kos, Dušan, 1994: *Med gradom in mestom. Ljubljana*. Založba ZRC, ZRC SAZU.

Kos, Milko, 1955: *Zgodovina Slovencev od naselitve do 15. stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica.

– – 1960-71: Spanheim. *Slovenski biografski leksikon III*. Ljubljana: CZ.

Meyers Lexikon 1924. III/641, VII/469, X/1082, XI/660. Leipzig: Bibliographisches Institut.

Mlinar, Janez, 1998: Spanheim. *Enciklopedija Slovenije XII*. Ljubljana: DZS.

Mötsch, Johannes, 1987: Genealogie der Grafen von Sponheim. *Jahrbuch für westdeutsche Landesgeschichte, 13. Jahrgang*.

Naumann-Humbeck, Anneliese, 1983: Studien zur Geschichte der Grafen von Sponheim vom 11. bis 13. Jahrhundert. *Heimatskundliche Schriftenreihe des Landkreises Bad Kreuznach XIV*.

Šešel, Jaro, 1984: H krajevnim imenom Emona in Ljubljana. In memoriam Anton Grad oblata. *Linguistica XXIV*. Ljubljana: FF.

Hubert Clemenz
Ljubljana